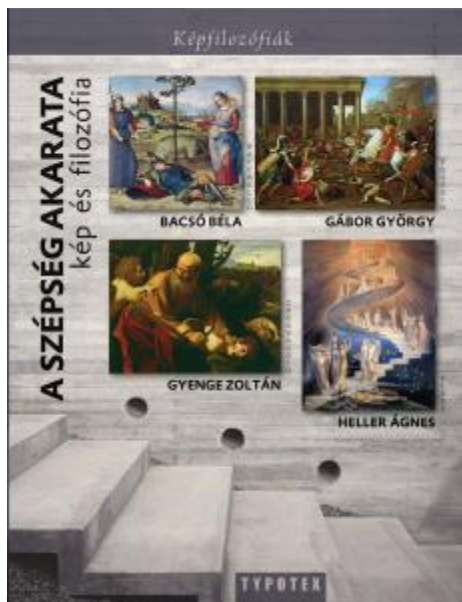

Négy kísérleti bázis a képilelózófia tengerén

Kultúra és Kritika

2011-10-16

A szépség akarata, ez a tetszetős címet és formát viselő kötet a Typotex kiadó Képilelózófiák sorozatának darabja. A kötet célja művészet és filozófia párbeszédre bírása, és nem csupán a kép kulturális kódjainak, de gondolatvilágának, eszmetörténetének felfejtése. Már önmagában problematikusnak mondható egy ilyen válogatás. Nem lehet műfajilag besorolni: képeskönyv, album, vagy egyszerűen könyv képmelléklettel? Különös az is, hogy négy írás szerepel csupán benne, mely szokatlan jelenség a tanulmánykötetek körében. Ahogy a dekorativitást előtérbe helyező kiadás is. A tarka borító, a fényes lapok, a különleges szövegtördelés és színhasználat egyedi külsőt kölcsönöznek ugyanis A szépség akarata-nak. Már a kötet címe is filozofálásra készíti az olvasót, elolvasása után sem egészen világos ugyanis, hogy a cím azt jelenti-e, hogy a szépség akar, vagy, hogy az ember akarja a szépséget (itt felvetődhet a kérdés: akkor miért nem „A szépség akarása“?), vagy épp átvitt értelmű, s a szépség mindenhatóságát hirdeti ez a kifejezés.

A könyvben négy filozófus beszél huszonöt képről, illetve kép apropóján. Heller Ágnes-t és Bacsó Bélát nem kell bemutatni a filozófiai köteteket kevésbé forgatóknak sem. Mindketten Széchenyi-díjas esztéták, filozófusok, számtalan könyvvel a hátuk mögött. Heller Ágnes kutatási területe többek között az etika, a történet- és kultúrfilozófia, Bacsó Béláé a filozófiai hermeneutika. Gyenge Zoltán a Szegedi Tudományegyetem tanára, egyik legfontosabb kutatási témája talán a kötetben is megjelenő Kierkegaard filozófiája. Gábor György tagja az MTA Filozófiai Kutatóintézetének, és a zsidó vallástudomány kutatója.

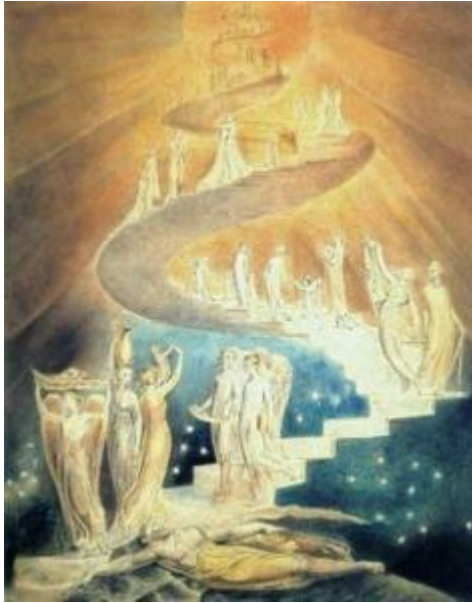
Bacsó Béla tanulmányában a döntés nehézségét vizsgálja a *Herkules válaszáton* című festményből kiindulva, Heller Ágnes a tudattalan nyomába ered többek között William Blake és Henri Rousseau képeinek segítségével; Gyenge Zoltán az Ábrahám-történetet járja körül olyan festőket említve, mint Tiziano, Caravaggio, Rubens és Rembrandt; Gábor György pedig a történelmi kép alapproblémáit tárja elénk, Titus diadalkapuját különböző korok különböző képein át szemlélve. Hogy mi a közös e témákban, arról az előszóban tájékozódhatunk: egy 2010-es szegedi konferencia (*Lábjegyzetek Platónhoz – Az akarat*) előadásainak bővített változatait tartalmazza a könyv. A tanulmányok csak alapproblémájukat

tekintve kapcsolhatók össze: „a fogalmiság képfilozófiai értelemben vett kifejezhetőségét” vizsgálják „az akarat filozófiai interpretációjára építve” (5).

Érdekes kép és szöveg viszonyára külön is kitérni. E tekintetben ugyanis egy tanulmánykötetnek nagyon oda kell figyelnie az arányosságra, egy csatajelenetet például lehetetlen féloldalmi nagyságban befogadni, gondolok itt pl. Gábor György tanulmányában *A jeruzsálemi templom lerombolása* c. Poussin-képre. Nem is beszélve arról a befogadás során igenis zavaró körülményről, hogy a fényes lapok lehetetlenné teszik a képek egyenletes megvilágítását, ezért az olvasó állandóan forgatni kényszerül a könyvet ahhoz, hogy össze tudja rakni az adott festményt. A konferencián valószínűleg nagy vászonra vetítették őket, és az említett elemeket közvetlenül mutatták meg rajtuk. Így azonban az olvasó kénytelen visszalapozni, keresgélgni, ha meg akarja érteni, miről van szó. A kérdés tehát: vissza lehet-e adni egy konferenciát, illetve a kép méltóságát könyv formában?

A négy szerző közül Heller Ágnes a „legelevenebb” beszélő a kötetben. Ő az egyetlen, aki nem hivatkozik senkire lábjegyzetben, csupán közérthetően beépít tanulmányába egy-egy fogalmat (pl. Husserltól az „álmodó Én”-t), kölcsönöz egy-egy kifejezést (pl. „prefrontális cortex”, melynek aktivitása nélkül nincs tudatállapot), megcáfol egy-egy elméletet (pl. azt, hogy Freud megkülönböztet latens és manifeszt álmot). Heller Ágnes az álmot sokkal inkább pszichológiai, mint filozófiai szempontból vizsgálja, igaz, később metafizikusabb vizekre evezve mint rejtélyt, üzenetet is megfigyeli. Itt teszi fel az elgondolkodtató kérdést, hogy manapság vajon miért nem üzen Isten álmokon keresztül, miért nem hallani ilyet? Bibliai párhuzamként József és Jákob álmát említi, ez utóbbit illusztrálja egy 1500-ban született Dipre-festmény és az 1800-ban készült Blake-féle *Jákob lajtorjája*.

Nehezítheti az olvasást, ha a tanulmányíró hivatkozást hivatkozásra halmoz, Heller Ágnes ellenpontozója ilyen formán Gábor György a kötetben, aki a filológusi pontosságot és a képanalízist választja tanulmányában, ahogy azt a történelmi téma megkívánja. A tanulmány igencsak száraz a felütéséhez képest, mely egészen közvetlen és barátságos: „Gyermekkorom számárfülesre lapozgatott könyve volt az a képzőművészeti album, amely a 19. század mestereinek történelmi tablói keresztül láttatta a magyar történelem viharos századait...” (129). Persze ahhoz, hogy egy csatajelenetben „az elpusztulás feltartóztathatatlanságának” esztétikumát kimutathassa, a szerzőnek fel kell vázolnia az adott kép történelmi háttérét s az akkori világgépet; csak több lépcsőfokon át juthat el tehát a kép „spirituális” értelmezéséhez, pl. ahhoz a reformáció korabeli elgondoláshoz Poussin festménye kapcsán, miszerint „a háború Isten büntetése a nép gonoszságáért” (174). Néha nehézkes követni ezt a gondolatmenetet, pl. abban, hogy milyen úton is jut el Titus diadalívétől Heidegger *alétheia*-fogalmáig.

A csupán két képpel foglalkozó Bacsó-tanulmány a görög filozófia egyik alapkérdését, a „tudni a jót és aszerint lenni” problémáját járja körül. Az egyik kép Raffaellótól *A lovag álma*. Középpütt egy ifjú fekszik, s valószínűsíthetően álmodik, balján az Erény, jobbján a Gyönyör istennője áll, ha felébred, választania kell közülük, de a kép csak az alvó állapotot láttatja, s a két lehetőséget együtt, a továbbiakról hallgat. Bacsó arra a mozgásra kíváncsi, amely ezen állapot és a döntés között végbemegy, s amely mozgás Ágoston szerint a lélek mozgása a „benne és általa még nem létező jó” felé (23). A jó akarása ebben a gondolatmenetben valami emberfelettit jelent. A rossz döntés pedig nem-tudásból, illetve nem-ismerésből fakad. „Az tud, aki számol az idővel, s tudását nem az alkalom szüli, hanem az, hogy az alkalom mulasztásából tanul” (25). Úgy tűnik, a filozófus koncepciózusan nem törődik a lehetséges „sem-sem attitűddel”, és hirdeti Minerva, illetve Virtus választásának helyességét.

Hasonlóképp „vagy-vagy” kérdéssel foglalkozik Gyenge Zoltán írása, aki Kierkegaard-t magát is megidézi, a filozófus apjával való viszonyában ugyanis az Ábrahám-Izsák analógiát véli felfedezni. Kierkegaard apja vallási fanatikus volt, ifjú korában megtagadta Istent, s ezért vezekelt egész további életében, elhítelve fiával, hogy ő is bűnhődni fog. Ábrahám is tekinthető bizonyos értelemben vallási fanatikusnak, ki a saját fiát képes volna kivégezni isteni parancsra. Gyenge Zoltán a történet értelmezéséhez a képzőművészetet hívja segítségül: „Foglaljon állást, aki akar, ám az néha nagyon is az emberi gyengeség jele; én sokkal inkább láttatni kívánok” (73.) – írja. És valóban különleges dolgokra mutat rá a festményeken, vizsgálja többek között, hogy melyik képen hogyan fogja le az áldozati oltáron az apa a fiát, Rembrandtén pl. Ábrahám kezével betakarja Izsák egész arcát.

Kép és szöveg problémájához kapcsolódik a képfilozófia mibenlétének kérdése is, melyhez a négy tanulmányíró mind másképp áll hozzá. Az arányosságra itt is figyelniük kell, a képfilozófia műveléséhez ugyanis a művészettörténeti kifejezéstár és a filozófiai mélyfúró munka mellett nagyfokú fegyelem is szükséges, hogy egyik se uralkodjon el a szövegen.

Másodszori olvasásra már egyértelmű, hogy a szerzők maguk is reflektálnak kép és szöveg viszonyára, és állást is foglalnak vele kapcsolatban. A hangnem, a képelemzés módja tehát, melyet választanak, mind-mind erről a viszonyulásról árulkodik. Nem hiába védi meg Bacsó Béla a „keskenyebb utat”, s választja maga is azt a tanulmány írásakor, jelesül hogy csak két képről beszél. Nem véletlenül kezeli Heller Ágnes szabadabban a tanulmányban megjelenő képeket, s beszél lábjegyzetek nélkül, világosan; az ő útja a képhez a közvetlenség. Nem véletlen az sem, hogy Gyenge Zoltán eljátszik a képekkel, gondolatokkal tanulmányában, hisz a „Biblia mindig kontextust, értelmezést kíván” (109.) – írja, s ehhez hűen maga teremti a kontextust az Ábrahám-történet átírataival. Ábrahám, Sára, Hágár és Izsák szemszögéből is megjeleníti a történetet, majd elemzi azokat, összevetve az eredeti szöveggel és a képi ábrázolásokkal. Mintha ezzel a szerkesztésmóddal rámutatna arra, hogy mindaz a hatalmas mennyiségű, tarka és sokféle olvasat, értelmezési, feldolgozási és megjelenítési kísérlet, mely a Bibliából indul ki, legyen az művészi ábrázolás vagy hermeneutikai közelítés, milyen szorosan összefügg.

Kísérlet tehát ez a kötet, kísérletezik képpel, szöveggel, újat hoz megjelenés- és kifejezésmódjában, sokkal inkább kérdéseket tesz föl, mint kérdéseket válaszol meg, sokkal inkább képek feletti töprengés, képek általi eszmefuttatás a négy tanulmány, mint képelemzés, s ez az attitűd kifejezetten szimpatikusnak mondható.

Gábor György – Gyenge Zoltán: *A szépség akarata. Kép és filozófia*. Budapest, Typotex. 2011.

A kötetből részlet olvasható az alábbi

oldalon: http://www.typotex.hu/upload/book/3091/szepseg%20akarata_heller%20agnes.pdf

esztéti

Kinyik Anita